

МИЯЧКИ ЖЕНСКИ НОСИИ ОТ ФОНДА НА НИМ

Вера Керелезова

По волята на Великите сили, поставена чрез Берлинския мирен договор през 1878 г., голяма част от земите, населявани с българи, остават извън територията на националната държава. Още тогава, както и след неуспешните опити за национално освобождение и обединение по време на Илинденско – Преображенското въстание, Балканската, Междусъюзническата, Първата и Втората световна войни, компактни маси българско население напускат родните си места в търсене спасение от гоненията на стари и нови поробители. Такова те намират на територията на Майка България.

В едни случаи преселниците тръгват със своята покъщнина. В други – бързо напускат домовете си и вземат със себе си само най-необходимото. Такава е съдбата на десетки хиляди хора от Македония. Във всички случаи обаче те пренасят своето традиционно облекло.

В музейните фондове на България, в това число и в сбирките на НИМ, има етнографски материали на българи, чиито родни места вече са извън пределите на страната ни.

Повод за настоящото съобщение са пет женски миячки носии и отделни елементи от тях, които се пазят в сбирка “Народни носии” във фонда на НИМ.

Преди да ги представя, ще цитирам Георги Трайчев, екзархийски училищен инспектор в дебърската епархия, автор на “Книга за мияците”: “Мияците са онова племе от българския род, за което твърде малко се знае. А те се споменават още в Първото българско царство, във времето на цар Самуила, като са излъчили из сво-

ята среда първият Охридски архиепископ Иоан в 1018 г., както и много други видни дейци в по-късно време, та дори до ден днешен. За тяхната неизвестност трябва да е спомогнало и обстоятелството, че те населяват най-западните македонски покрайнини, изолирани и мъчнодостъпни за чужденеца и посетителя из дебрите на Шар планина, Бистра, Стогово и Кораб...”¹

При представянето на приказки от Крушево Е. Спространов бегло споменава за облеклото на мияците, а за самите тях казва: “Мияците са особено българско племе и живеят в Дебър и околностите му. Те са най-малко изследвани от всички български племена.”²

Мияците са споменавани и от други автори, но целта на настоящата публикация е конкретен елемент от традиционната култура на мияците – тяхната женска носия. Тя е една от най-богатите носии по отношение на броя на съставните елементи и по изключително пищната и декоративна украса.

В период от осем години преди и след 1900г. А. Алексиев учителства в Дебър, Галичник и Кичево. В своите описания на мияците той спира вниманието си и на мъжката и женската миячка носии.³

За миячката носия повече данни дава Л. Милетич. През август 1916 г. той гостува в Галичник (току що обявен за град) и проявява интерес към местната женска носия, като описва отделните и части с точните им названия.⁴

Професор Мария Велева я отнася към саяния тип носия от традиционно

женско облекло, характерно за южните предели на Балканския полуостров.⁵

Според етнологите от Република Македония миячката женска носия спада към дебърско-миячкия вариант на западномакедонския тип носии.⁶

Подробно описание на елементите от женската миячка носия намираме и в албума на Вера Кличкова. В него има табла с рисунки на невестинска миячка носия от с. Галичник – Дебърско, кройки на основните дрехи, а също и всички възможни елементи към нея.⁷

Детайлно е разгледана женската миячка носия и в труда на Г. Здравев.⁸

Една, от може би първите събрани носии на мияци в края на XIX век е по повод Първото общославянско изложение през 1867 г.⁹

В своята публикация “За някои характерни особености на миячката женска носия” Анита Комитска разглежда миячките носии от фонда на Националния етнографски музей “като единство на материал, кройка и украса, разкриващи начина на мислене и светоусещане на своите създатели”.¹⁰

Елементи от миячки носии има и между материалите на една голяма сбирка от етнографски предмети, притежание на Македонския научен институт, които той дарява през 1947 г. на Н Р Македония.¹¹

Съхранените във фонда на НИМ носии от този вид са постъпвали през различни години и са на преселници от Крушево, Лазарополе и Смилево.

В годините, когато Васил Кънчов събира материали за своята книга “Македония – етнография и статистика”, за селищата, от които произхождат носии от НИМ, той дава следните данни: Лазарополе (2640 жители християни) в Реканска каза; Крушево (4950 християни, 4000 власи и 400 арнаути) и Смилево (2200 жители българи християни) в Битолска каза.¹²

Първата миячка носия постъпва в НИМ като част от сбирка етнографски материали.¹³ За нея информацията е много оскъдна – единствено, че е от Дебърско. В главна инвентарна книга на НИМ е записана под инв. № 12091/1-5. Състои се от пет елемента: риза, клашеник, престилка, сокай (записано като сокай, но е убрус) и чорапи. Престилката и убрусът подсказват, че не са от миячка носия. Вероятно колекционерът е проявил “лично творчество” като ги поставя към иначе миячките риза, клашеник и чорапи.

Следващите три носии са на преселници от Крушево.

Носията с инв. №24140/1-6 е от свекървата на Теофана Томова Тръпкарова, родена в Крушево през 1886 г. Починала е през 30-те г. на XX в.¹⁴ Преселването и в София е след женитбата и за софиянец. Тази носия също не е пълна. Тя включва риза, клашеник, елече, чорапи, чифт ръкави за риза, престилка. За престилка е използван ръкав от риза. От ръкав на риза е направена и дамска чантичка. Явно носията е била вторично използвана, вероятно за нуждите на художествената самодейност.

Носията с инв. №25297/1-7 (Обр. 1) е принадлежала на Констанца Христова Марковска (1866 – 1936) от Крушево.¹⁵ През 1928/1929 г., след смъртта на съпруга си тя се преселва да живее при сина си Петър Томов Марковски в София. Носията се състои от седем елемента – риза, клашеник, престилка, пояс, нараквица, качулка “сокай” и чифт ръкави на женска риза.

Носията с инв. № 26061/1-13. (Обр. 2) е работена от Пенка Вельова Бърдарова, родом от Крушево, чийто съпруг Вельо Бърдаров е участник в Илинденското въстание през 1903 г.¹⁶ Техният син Наум Бърдаров е известен софийски фотограф през първата половина на XX в.

Носията е най-пълнен комплект от всички, които се съхраняват в сбирката в НИМ. Тя се състои от 13 елемента – риза, два елека, клашеник, престилка, пояс, нараквици, качулка и край на сокай, забрадка “дарпна”, колан с пафти.

Петата миячка носия е от Лазарополе с инв. № 29727/а-и (Обр. 3).¹⁷ Тя е на Злата Угринова Бърбалеска (01.03.1872 г.-13.12.1961 г.), родена в с. Лазарополе, Дебърско и омъжена през 1890 г. за Стоян Тасев Тавалески, от същото селище. Те са родители на известния български художник Атанас Тасев.

В изследванията на Г. Трайчев Лазарополе се сочи като едно от селищата, в които най-рано са засвидетелствани мияците. От тях по-късно има разселвания в други селища в Македония.

Към носията на Злата Тасева има и характерните накити. Това са пафта от сребърна сплав, накит за глава “прочелник”, накит за пояс, състоящ се от множество монети, малък сребърен кръст на синджир и елементи от тепелък.

Последната миячка носия с инв. № 45872/1-8 (Обр. 4) постъпва в НИМ през 2002 г.¹⁸ Тя е била притежание на Султана(Туля) Иванова Силянова (1885 – 1978), родом от с. Смилево, Битолско. Нейният съпруг Иван Георгиев Силянов (1874 – 1958) е участник в Илиндинското въстание през 1903 г. По време на Първата световна война (след настъплението на сръбските войски в Македония) той, заедно с братята си Петър и Тома, бягат в София. През 1920 г. при тях идват и жените с децата им.

Носията на Султана Силянова се състои от осем елемента: риза, елек, клашеник, престилка, пояс, нараквици, сокай, забрадка “дарпна”. Към носията има и сребърна пафта.

Основен елемент от миячката носия е ризата “кошуля”, ушита от ръчнотъкано бяло памучно платно. Тя има тунико-

образна кройка с характерни съединителни шевове от шита дантела в долните краища. Ръкавите са плътно извезани на ръка от силнопресукана вълнена прежда в яркочервен цвят. В края на ръкавите са пришити пискюли от описаната вече прежда. На пазвения отвор се пришива украса със същия тип шевица. Единствено при ризата на носията от Лазарополе червеният цвят навсякъде е в по-тъмен нюанс.

Над ризата се обличат няколко елечета, които са памучни с апликиран червен или син вълнен плат отпред. Имат везбена украса и декоративни копчета от златиста сърма. Дължината им е до кръста и са без ръкави (Обр. 5 и 5а).

Връхната дреха, която я приобщава към саяния тип облекло, е саята “класеник”. Това наименование идва от наименованието на тепания бял вълнен плат “класна”, от които е ушита.

Следващите елементи, които се слагат, са поясът и престилката. Те са литотъкани от червена вълнена прежда с преткави от други цветове (зелен, жълт, син).

Престилките в представяните носии имат различия. Най-изчистена форма има престилката от Крушевската носия с инв. № 25297. Тя е двуплата с вертикален шев. Нарича се “скутник”. По нея няма никаква допълнителна украса. (Обр. 1). В останалите три носии тя е едноплата, и прегъната в горния край “кивчена бофча”. Двата тесни края завършват с гъсти ресни от червена вълнена силнопресукана прежда. При носията от Лазарополе тя няма друга украса. (Обр. 6). “Кивчените бофчи” от Крушевската носия с инв. № 26061 и Смилевската носия (Обр. 4) са с допълнителна украса, която съответства и на допълнителната украса на поясите “препашки” (Обр. 7). Най-пищна е украсата на “кивчената бофча” на Крушевската носия, при която в двата тесни края в основата на ресните има изящна шита многоцветна дантела (Обр. 8).

В три от комплектите към носиите има нараквици от виненочервено и тъмносиньо памучно кадифе и от син вълнен плат (Обр. 9).

Миячката женска носия има много специфичен елемент в забраждането – “сокай”. Това е продълговато тясно парче плат, което се слага отзад на главата на омъжената жена. В горния си край то е като качулка, а в долния има допълнително апликиран червен вълнен плат, украсен най-често с памучен или сърмен растителен орнамент (Обр. 1 и 2). По-различен е краят на сокая на носията от Крушево с инв.№26061 (Обр. 10). Той е по-широк и с много по-богата украса от сърмени ширити, разноцветни мъниста, вълнени ресни, златисти кръгли пластини и др.

Над сокая се слага квадратна памучна кърпа с шевична украса и пискюли, наречена “дарпна” (Обр. 2 и 4).

На краката се обуват вълнени чорапи. Те са плетени на ръка, от силно пресушена прежда в червени тонове и дълги до коляното. В представените носии чорапи имат само две от тях.

Във всички комплекти липсват характерните за обуване върху чорапите плиткати чехли – черни и червени, а за не-

вестите – особени жълти чехли, наричани “вързаници”.¹⁹

В разглежданите носии липсват и други елементи, чието описание намирам в Г. Здравев.²⁰

В заключение може да се обобщи, че и петте женски миячки носии, съхранявани в сбирка “Народни носии” във фонда на НИМ, са изработени в края на XIX. Всички те са на българки – християнки, преселили се в началото на XX век от западна Македония в София.

Описаните носии са запазени много добре. Преселването на техните притежателки в София, което става след женитбите им, както и броят и богатата украса на елементите им ги определят като невестински. Най-добре това се вижда при Крушевската (Обр. 2), Смилевската (Обр. 4) и носията от Лазарополе. Носията от Крушево (Обр. 1) няма тази богата украса на другите носии. Преселването на българките в София става около и след I-та световна война, което съвпада с кризата, настъпила в традиционната ни култура. Влиянието на градската култура се отразява на носиите, които отстъпват място на облеклото от градски тип. Това обяснява тяхното запазване преди всичко като родов белег и спомен за потомците.

1. Миячка женска носия от Крушево,
НИМ, инв.№ 25297 (лице и гръб)

2. Миячка женска носия от Крушево,
НИМ инв.№ 26061 (лице и гръб)

3. Миячка женска носия от Лазарополе,
НИМ инв.№ 29727

4. Миячка женска носия от Смилево,
НИМ инв.№ 45872 (лице)

4. Миячка женска носия от Смилево,
НИМ инв.№ 45872 (гръб)

5. Елек към носия от Крушево,
инв. № 26061

5а. Елек към носия от Лазарополе,
инв. № 29727

**6. Престилка към носия от Лазарополе,
инв. № 29727**

7. Пояс към носия от Крушево, инв. № 26061

8. Престилка към носия от
Крушево, инв. № 26061

9. Нараквици към носия от
Крушево, инв. № 26061

10. Долен край на сокай към носия
от Крушево, инв. № 26061

БЕЛЕЖКИ

1. Трайчев, Г. Книга за мияците, Македонска библиотека № 12, С. 1941, с. 1.
2. Спространов, Е. Приказки из челядни и обществения живот, Сб.НУ, XVI-XVII, 1900, с.300-301.
3. Алексиев, А. Етнографски бележки за поляците, мияците и бърсяците, СбНУ, XXX, 1914, с.23.
4. Милетич, Л. Женската носия в Галичник (Дебърско), Македонски преглед, кн. 2, 1926, с. 103-106.
5. Велева, М. Синтез на етническите елементи в българското народно облекло, ИЕИМ, т. VIII, 1965, с.70; Български народни носии, т. IV, 1988.
6. Здравев, Г. Типологизација и квалификација на македонските народни носии, Списание на Заводот за Етнологија, Скопје, бр.1, 2001, с. 42-52.
7. Кличкова, В. Македонски народни носии, Скопје, 1963, с.18 – 22 и табла XXII – XXVI.
8. Здравев, Г. Македонски народни носии I, Скопје, 1996, с. 77-82.
9. Черкезова, М. Приносът на Стефан Веркович за развитието на етнографската българистика, Доклади от Втория международен конгрес по българистика, т.10, 1986, с. 129-143.
10. Комитска, А. За някои характерни особености на миячката женска носия (по материали от фонда на Националният етнографски музей), Българска етнография, 1, 1993, с. 81- 90.
11. Гребенаров, А. Етнографски музейни предмети, подарени от Македонският научен институт в София на НРМакедония, Българска етнология, к. 2-3, 2003.
12. Кънчов, В. Македония.Етнография и статистика, С. 1900.
13. Носията е откупена от Апостол Йорданов Райков през 1980 г.
14. Носията и информацията за нея са предоставени от Йоланта Иванова Тръпкарова (внучка на Теофана) през 1988 г.
15. Носията и информацията за нея са предоставени от Божидар Петров Марковски (внук на Констанца Марковска)
16. Носията и информацията за нея са предоставени от Мария Асенова Бърдарова (внучка на Наум Бърдаров).
17. Носията и информацията за нея са предоставени от Йордан Тасев през 1992г.
18. Носията и информацията за нея са предоставени от Наум Иванов Георгиев, син на Султана и Иван Силянови, заедно с печата на българското просветно дружество в Битоля “Българска матица, Битоля 1910г.”
19. Милетич, Л. цит. съч., с.106.
20. Здравев, Г. Македонски народни носии I, Скопје, 1996, с.77-82.

TRADITIONAL COSTUMES OF THE *MIYAKS*’ WOMEN FROM THE NMH COLLECTIONS

(Summary)

Vera Kerelezova

Five *miyak* traditional costumes worn by young married women are the subject of this work. The costumes are from the collections of the NMH and belonged to Bulgarian women from the villages of Krushevo, Lazaropole and Smilevo in Western Macedonia, who settled in Sofia in the very beginning of the 20th century. The work also contains information about the people who had made the costumes as well as the names of their owners.